

Partileksikografi dansk-tysk

Problemtyper og et koncept

Farø, Ken Joensen

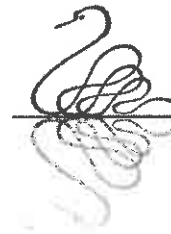
Published in:
LEDA-nyt

Publication date:
2011

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Farø, K. J. (2011). Partileksikografi dansk-tysk: Problemtyper og et koncept. *LEDA-nyt*, (52).

LEDA

LEKSIKOGRAFER
I DANMARK

LEDA-Nyt nr. 52 – Nov. 2011

ISSN 1603-7006

Redigeret af Inger Schoonderbeek Hansen og Liisa Theilgaard

Indkaldelse til medlemsmøde	s. 3
Partileksikografi dansk-tysk	s. 4
Begrebet 'begreb' i begrebsordbøger og udenfor	s. 7
Anmeldelse af Svensk-Dansk Ordbog	s. 11
Anmeldelse af Leksikon over ordbøger og leksika	s. 25
Anmeldelse af Frasar.net – En dansk-islandsk sproghjælp	s. 32
Kend din leksikograf!	s. 37
Referat af generalforsamling	s. 40
Årsberetning for året 2010-11	s. 42
Annoncering af EURALEX 2012	s. 44

Medlemsmøde

Nordisk netordbog for børn

Ved Pia Jarvad, hovedredaktør

Dansk Sprognævn og Nordisk Sprogkoordination

Onsdag 23. november 2011 kl. 16.15

Dansk Sprognævn

Mødelokale 7 i stueetagen

H.C. Andersens Boulevard 2, 1553 København V

se side 3

LEDA-Nyt udgives af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) og udkommer to gange om året. LEDA-Nyt udsendes fast til LEDA's medlemmer og kan desuden – ligesom ældre numre af tidsskriftet – downloades fra LEDA's hjemmeside (www.leksikografer.dk).

Bidrag til næste nyhedsbrev sendes til formanden inden 1. marts 2012.

Dette nummer er redigeret af Inger Schoonderbeek Hansen og Liisa Theilgaard.

LEDA er en forening der fungerer som forum for praktisk og videnskabeligt ordbogsarbejde og ledes af en bestyrelse, som frem til næste generalforsamling består af:

Liisa Theilgaard (DSL), formand, lt@dsl.dk / liisa.theilgaard@gmail.com

Sussi Olsen (KU, Center for Sprogteknologi), næstformand, saolsen@hum.ku.dk

Anita Ågerup Jervelund (Dansk Sprognævn), kasserer, aagerup@dsn.dk

Ken Farø (KU, Institut for Engelsk, Germansk og Romansk), kenfaroe@hum.ku.dk

Inger Schoonderbeek Hansen (AU, Jysk Ordbog), jysis@hum.au.dk

Lena Wienecke Andersen (KU, Nordisk Forskningsinstitut), suppleant, wienecke@hum.ku.dk

Jacqueline Levin (Ordbogen A/S), suppleant, jrl@ordbogen.com

Kontingent for medlemskab af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) 125,- DKK

(kan indbetales på girokonto 1551 139-1968). Foreningens CVR-nummer er 31193958.

Kontingent for medlemskab af Nordisk Forening for Leksikografi (NFL) 180,- DKK (200,- NOK).

Henvendelse vedrørende indmeldelse og adresseændring sker til foreningens kasserer.

Øvrige henvendelser rettes til formanden.

Partileksikografi dansk-tysk – Nogle problemtyper og et koncept

Af Ken Farø

Et folketingsvalg kan give anledning til at lave en undersøgelse af udvalgte bilingvale tysk-ordbøgers håndtering af de danske partinavne, så det gjorde jeg. Som støtte til undersøgelsen inddrog jeg en håndfuld tyske aviser og tidsskrifter, som har dækket det danske valg (Süddeutsche Zeitung, taz, Spiegel, Frankfurter Allgemeine Zeitung og Bild Zeitung).

Jeg undersøgte i alt fem ordbøger, som i dag er samlet på tre kommercielle hænder, nemlig Gyldendals Røde Ordbog, Gyldendals Store Tysk (tidligere Munksgaard), Ordbogen.com Tysk, som også tilbyder Politikens Dansk-Tysk, og Langenscheidt Universalwörterbuch. Af disse er fire onlineudgivelser, mens den sidste er trykt. Det giver både særlige muligheder, forpligtelser og forventninger til de let justerbare. Langenscheidt-udgivelsen adskiller sig endvidere fra de fire andre ved også at henvende sig til tysktalende; i hvert fald indeholder den en del metatekst på begge sprog, herunder brugervejledningen.

Forholdet mellem de to sprogområder er asymmetrisk. Det skal forstås sådan, at den gennemsnitstysktalende har mindre viden om danske politiske forhold end danskere om fx tyske. Det er en væsentlig rammebetingelse for den overordnede ækvivalensstrategi.

Aktualitet

Der er ingen af ordbøgerne, der er opdaterede med hensyn til det nuværende partilandskab. At *Fremskridtspartiet* og *Centrumdemokraterne* kan slås op flere steder, er på den anden side ikke noget rimeligt kritikpunkt: Vi behøver ikke at begå samme ahistoriske fejltrin som den institution, der for år tilbage triumferende meddelte, at *DDR* nu ville blive strøget af dens ordbogs lemmaliste. Ordet forsvinder jo ikke ud af sproget, blot fordi referenten gør det af virkeligheden. Vi sletter heller ikke *enevælde*, *kagstrygning*, *kyskhedsbælte*, *feudalherre*, *værnemager* og *blomsterbarn*, selv om referenten ikke længere er derude; alt findes jo i erindringen. Men ingen af ordbøgerne har forslag til, hvad vi stiller op med veletablerede navne som *Liberal Alliance* og *Kristendemokraterne*. Det kan vi derfor, lidt trivielt, identificere som problemtype 1.

Referens

Interessant er Ordbogen.com's behandling af *Socialdemokratiet*, som altså er den gamle betegnelse for partiet – i dag kalder de sig mere folkeligt *Socialdemokraterne*. Man får i Ordbogen.com Tysk nemlig hele seks forskellige ækvivalenter. Men ingen af dem relaterer sig til det danske parti. I stedet gives den (i nogle sammenhænge også nyttige) oplysning, hvad "det" socialdemokratiske parti hedder i hhv. Tyskland, Østrig og Schweiz i både fuldforn og forkortet. Men man får altså ikke hjælp til at producere en tysk tekst, hvori man vil formidle noget om Thorning og hendes bagland. Det burde nok have været første opgave at løse. Så her har vi identificeret problemtype 2: Der sker en sammenblanding af L1-referenter med L2-referenter. Vi har i de fleste tilfælde snarere brug for at vide, hvordan samme referent kan formidles til en fremmedsproget modtager.

Pålydende og faktisk betydning

Andre partinavne er mere vanskelige. Det er dem med en pålydende, men ikke-transparent betydning. Et kerneeksempel er *Venstre*, hvis partinavn ikke alene ikke siger noget om partiets nuværende politik, men simpelthen er potentielt vildledende. Det samme gælder til en vis grad *Fremskridtspartiet*, *Trivselspartiet* og *Det Radikale Venstre*, om end af ret forskellige grunde. De to Glistrup-skabninger er tænkt som moderne propagandistiske navne, hvis

politiske budskab er bevidst sløret. Man kan sagtens erklære sig som modstander af liberal, konservativ, socialdemokratisk og socialistisk politik; men man kan kun i sjældne tilfælde og under særlige omstændigheder være imod fremskridt og trivsel. De to andre partinavnes pålydendebetydnings obsoletthed er derimod et udtryk for tidens tand. *Venstre* som modsætning til det for længst hedengangne *Højre*, der i det nuværende partilandskab jo ikke på nogen måde kan identificeres med *Det Konservative Folkeparti*, som i 50-100 år har kørt parløb med sin gamle kontrahent. Og *Venstre*-udbryderen *Det Radikale Venstre*, der har udviklet sig i en helt særegen retning væk fra husmandsbevægelsen og hen imod et akademisk, rationalistisk, socialt og værdiprogessivt parti.

Den leksikografiske standardløsning¹ på *Venstre*, nemlig *Die Liberale Partei*, dækker udmærket. Der er dog en hage ved den, nemlig at den fremstår som et navn, hvad formen jo ikke er: Det er en karakteristik, og det kan man lige så godt omgås åbent. Det er så problem 3, som der optræder flere eksempler på længere fremme i artiklen.

Værre er flere ordbøgers håndtering af *Fremskridtspartiet* og *Det Radikale Venstre*: Gyldendals Røde Ordbog nøjes med at foreslå *die (dänische) Fortschrittspartei*, altså en direkte oversættelse. Selv om adjektivet indikerer et særligt hjemligt parti, er det samlet set ikke noget optimalt forslag, for hvad er et *fremskridtsparti*, som appellativ altså (jf. nedenfor)? Det er ikke nogen politisk fastlåst størrelse, så her kommer man næppe uden om en forklaring. Forslaget *die Radikalliberale Partei* for Vestagers flok i Gyldendals Store Tysk er temmelig misvisende. Det er formelt set en kontamination af en karakteriserende beskrivelse med en direkte oversættelse. Men enhver uden kendskab til dansk politik må ud fra en sådan orddannelse slutte, at her har vi et liberalt parti, der trumfer *Venstre*, ja, at *De Radikale* er liberale ud i det ekstreme. Her synes hverken Helveg-Petersen, Jelved eller Vestager dog at være indfanget med sådan en karakteristik. Det var så problemtype 4.

Bedre er lillebroren Gyldendals Røde Ordbogs forslag: *die Sozialliberale Partei*. Det er ikke nogen dum indordning af *De Radikale*, som man også finder i de tysksprogede medier, jf. nedenfor. Men vi har her samme problem som før: Man får fornemmelsen af et navn, hvad det jo ikke er. Samme ordbog har under opslaget *Folkeparti* samlet en række partinavne, som alle er oversat 1:1. Det fungerer rimeligt i nogle tilfælde, men ikke i andre. *Die Konservative Volkspartei* er vel nogenlunde transparent, men allerede med *Die Sozialistische Volkspartei* halter det, for partinavnet signalerer mere socialisme, end praksis er. Helt galt er det med *Die Dänische Volkspartei*, hvis navn strengt taget ikke signalerer andet, end at det er dansk – og altså ikke nødvendigvis, at det er *Dansk*!

En sidste² problemtype (5), der delvist kan betragtes som en variant af type 3, finder man eksempelvis i Gyldendals Store Tysk, der behandler flere partier, som var de appellativer; eller det vil sige, de tvangsappellativeres. På den måde opstår der et generisk *fremskridtsparti* og gudhjælpemig et *trivselsparti* (*Partei des Wohlergehens*). Det er svært at se et argument for dette, andet end det skulle være et figenblad for overhovedet at behandle ordet. Men det behøves jo ikke.

Overordnet leksikografisk

Man kan naturligvis spørge til genstanden partinavnes grundlæggende relevans i en sprogordbog. Men dels er denne rigide skelnen mellem sprog og ikke-sprog unødvendig i en an-

¹ En anden mulighed er selvfølgelig simpelthen at ignorere det, som er Politikens løsning, også hvad angår fx *Fremskridtspartiet*.

² Medmindre man i mangelfuld betydningsdiskriminering som i Politikens *radikal*, der i betydning 2 blot har glossen (*politisk*), ser en selvstændig problemtype. Et problem er det i hvert fald, for med den manglende entydighed kan mange politiske ekstremister få prædikatet *sozial-liberal* i tysksprogede tekster, der støtter sig til denne ordbog.

vendt og brugerorienteret sammenhæng, dels viser undersøgelserne jo, at de moderne ordbøger allerede har taget skridtet til at behandle kategorien.

Skulle man nøjes med én løsning, og det kan der sagtens være sammenhænge, der kræver, så må det være en løsning, der i hvert fald tilgodeser to funktioner: identifikation og karakteristik. Identifikation handler om, at man kan genkende navnet, når man ser det, fx på et skilt eller i en valgudsendelse. Karakteristik skal ikke forveksles med en encyklopædisk forklaring eller en definition; det drejer sig derimod alene om en kategorisering eller indordning. Identifikationsfunktionen er let nok, for det sørger selve navneformen for – så gælder det bare om at bevare og supplere den.

Autentisk formidling

Som korrektiv til den abstrakte ordbogskontekst kan man orientere sig mod virkelighedens tysksprogede omgang med danske partinavne, fx i de medier, jeg nævnte i indledningen. Hvad gør professionelle tysksprogede nyhedsformidlere med de danske partier?

Venstre omtales i *Süddeutsche Zeitung* fx specificerende som *Die rechtsliberale Partei "Venstre"*, hvad der må hænge sammen med partiets (delvist af DF fremlede) værdipolitik og ikke dets økonomiske praksis. Flere medier betegner *Dansk Folkeparti* som *rechts-populistisch*, hvis ikke ligefrem *fremdenfeindlich* som i førnævnte SZ. I hvert fald den første beskrivelse kunne godt overvejes i ordbogen også. Én avis bruger den i dansk vel lidt spørgende betegnelse *Volkssozialisten* om SF, hvad der nok er en lidt tvivlsom disposition; hos mange tyskere vil det vække realsocialistiske minder. Så er den ligeledes praktiserede løsning *die linke "Einheitsliste"* bedre, især hvis den kombineres med den danske form vha. parentes, så man kan genkende den.

Sammenfatning

Partinavne er ingen let genstand at behandle anvendt-interlingvalt – det gælder både i oversættelse og i tosprogsleksikografi. Det skyldes, at partier er kulturbundne og stærkt encyklopædiske størrelser; man må derfor ikke forvente, at de ækvivalerer med navnemæssigt tilnærmelsesvis homonyme størrelser i L2. Herudover er en del af navnene udstyret med en pålydende/bogstavelig/litteral betydning, altså en slags udtrykssidesemantik, som kan afvige mere eller mindre fra den faktiske.

Vi kan nu gøre en lille status over dansk-tysk partileksikografi. Hovedproblemerne er disse:

1. I hvert fald mht. onlinematerialet kan man vel tillade sig at have forventninger om, at det er nogenlunde opdateret. Det er det ikke. Det ignorerer nyere partidannelser som fx *Kristendemokraterne* og *Liberal Alliance*.
2. Der tages for let på referentproblematikken. Hovedopgaven er at formidle L1-referenter for L2-modtagere, ikke at linke en L1-referent med en L2-referent.
3. Der skelnes ikke klart mellem navne og beskrivelser.
4. Navne, der er opake, men har pålydendebetydning, oversættes flere steder (delvist) direkte med vildledende resultater til følge.
5. Partinavne gøres til appellativer.

Forslag og exit

Den løsning, der tilfredsstiller flest mulige behov og samtidig svarer bedst til den autentiske tysksprogede omgang med danske partinavne, er den type, der på én gang indplacerer og identificerer, præcis som journalisterne typisk gør det. Her er et par eksempler:

Venstre – die (dänische) liberale Partei "Venstre"

Liberal Alliance – die (dänische) ultraliberale Partei "Liberal Alliance"

Den løsning ses ikke i de aktuelle ordbøger. I tillæg hertil bør man nok overveje at indføre en central kommunikationsboks, som giver anvisninger om, hvordan partinavne generelt kan håndteres, og som der kan henvises eller linkes til. Muligvis kan den også bevæge sig på et endnu højere abstraktionsniveau og snarere behandle institutionelle navne generelt. Det afgørende er, at ovennævnte løsning er en maksimerende introduktionsform. Anden gang, referenten nævnes, kan det typisk gøres kortere, fx sådan: *die Venstre*.

På en måde er det lidt pudsigt at konstatere, at man finder de mest brugbare løsninger, ikke i de bilingvale ordbøger, men i dagspressen, hvor tingene notorisk går stærkt.

Problemet vidner desuden om, at der er behov for en kulegravning af det fænomen, som har mange navne i litteraturen, nemlig "litteral betydning", "overfladesemantik", "pålyden-debetydning", "bogstavelig betydning" etc. Dette arbejde er netop gået i gang – i form af et ambitiøst samarbejdsprojekt mellem Lars Brink og undertegnede.

Ken Farø
Adjunkt
Institut for Engelsk, Germansk og Romansk
Københavns Universitet
kenfaroe@hum.ku.dk

Begrebet 'begreb' i begrebsordbøger og udenfor

Af Lars Brink

I det følgende er det min agt at vise, at begreberne i begrebsordbøger er af en art, der ikke helt udtømmer dagligsprogets indhold af ordet *begreb*. Min pointe har ingen brod mod begrebsordbøger, jeg ønsker kun at vise, at der er findes en art af begreber, der ikke rummes – og hverken skal eller kan rummes – i disse ordbøger. Men jeg finder det væsentligt, at vi ikke opererer med et særligt *filosofisk* 'begreb' eller *onomasiologisk* 'begreb' eller fx et *biologisk* 'begreb' modsat *dagligsprogets* 'begreb'. Alt dette er unødigt forvirrende. Vort almindelige sprog ("dagligsproget") har ét rimeligt klart indhold af *begreb* (i grundbetydningen, jf. ODS betydning 4.2), som vi lingvistisk bør analysere og evt. præcisere en smule. Denne artikel er et bidrag hertil.

Jeg betragter kun begrebsordbøger, ikke ontologier og ordnet, se nærmere Ruppel (2011)'s skelnen. Ontologier og ordnet er i mine øjne i mange tilfælde uigennemtænkte og naivt overmodige i deres hævdede universalisme og sproguafhængighed, jf. Ruppels kritik.

Mit naturlige udgangspunkt ville naturligvis være en analyse af ordet *begreb* i almindeligt dansk i dets grundbetydning, dvs. ikke i forbindelser som *Det har du intet begreb om – ikke dyreriget, ikke plante- el. mineralriget, men et begreb – stå i begreb med ngt.* osv. Det viste sig imidlertid særdeles vidtløftigt og besværligt at gennemføre, så det ville sprænge rimelige rammer.

Men *resultatet* af min analyse skal gives her – med appel om intuitiv tilslutning: Et begreb er *næsten* det samme som 'betydningen af et etableret ord eller et etableret flerordsudtryk'. Det er dagligsprogets måde at behandle 'ordbetydning' på, når denne ikke ses som et oversættelsesproblem (thi da taler man om *betydning*), men som et modersmålsproblem –